

Idäntalouksien katsauksia

Review of Economies in Transition

1992 • No. 2

16.4.1992

Julkaistu uudelleen 2002

Seija Lainela - Jouko Rautava

Neuvostoliiton talouskehitys vuonna 1991

Suomen Pankki
Siirtymätalouksien tutkimuslaitos, BOFIT

ISSN 1235-7405
Uudelleenjulkaistu pdf-muodossa 2002

Suomen Pankki
Siirtymätalouksien tutkimuslaitos (BOFIT)

PL 160
00101 Helsinki
Puh: (09) 183 2268
Faksi: (09) 183 2294
bofit@bof.fi
www.bof.fi/bofit

Tässä julkaisussa esitetyt mielipiteet ovat kirjoittajan omia eivätkä välttämättä edusta Suomen Pankin kantaa.

Seija Lainela
Jouko Rautava

Neuvostoliiton talouskehitys vuonna 1991¹

1 Perestroikan päättyminen

Vuonna 1985 alkaneen perestroikan nimellä tunnetun talousuudistusprosessin tavoitteena oli uudistaa ja tehostaa neuvostotalouden toimintaa ilman, että poliittisen järjestelmän perusteisiin olisi puututtu. Suhteellisen pian kävi kuitenkin ilmi, että järjestelmän osittainen paikkaaminen hallitusti ei ole mahdollista. Vuosikymmenen loppuvuosina vanha järjestelmä menetti vähitellen toimintakykynsä samalla kun pitäytyminen järjestelmämuutoksesta esti uusien toimintatapojen synnyn ja kehittymisen.

Syntynyt umpikujatilanne heijastui myös talouden suorituskykyä kuvaavissa indikaattoreissa. Perestroikan kaudella Neuvostoliiton tuotannon kasvuvauhti jatkoi jo pitkään jatkunutta hidastumistaan ja 1990-luvulle tultaessa kasvu oli jo kääntynyt laskuksi. Koko 1980-luvun loppupuolen jatkuneiden budjettivajeiden, hintasäännöstelyn jatkumisen sekä tuotannon laskun seurauksena myös rahatalouden tasapaino järkkäyi pahasti, mikä näkyi pankkitileille kertyvänä liikarahana (monetary overhang) sekä inflaation kiihtymisenä.

Vuosi 1991 merkitsi kuitenkin perestroikan ja presidentti Gorbatshoviin henkilöityneen aikakauden päättymistä, mikä näkyi sekä poliittisella tasolla että taloudessa. Vuosi 1991 huipentui joulukuussa tapahtuneeseen Neuvostoliiton lakkauttamiseen, mikä sinetöi Gorbatshovin perestroika-politiikan epäonnistumisen poliittisella tasolla. Taloudessa käännekohtana voidaan pitää Venäjän luopumista perestroikaan liittyneestä "paikkailupolitiikasta" lokakuun lopulla tapahtuneen ensimmäisen radikaalin ja selkeästi markkinatalouteen tähtäävän talousohjelman hyväksymisen myötä.

¹ Kirjoituksessa on käytetty hyväksi Suomen Pankin idänkaupan osastolla ja sittemmin idäntalouksien yksikössä tehtyjä viikottaisia uutiskatsauksia, kuukausittaisia talousuutisraportteja sekä Merja Tekoniemen (Kirvesmäki) neljännesvuosikatsauksia.

Seija Lainela on kirjoittanut kappaleen 3.3 ja Jouko Rautava muut osat.

2 Neuvostoliiton valtiollinen hajoaminen

Neuvostoliiton hajoamisen voidaan katsoa alkaneen jo vuonna 1988, kun Viro ensimmäisenä Neuvostotasavaltona julisti itsensä suvereeniksi tasavallaksi. Hajoamiskehitys jatkui muiden neuvostotasavaltojen suvereenisuusjulistuksilla ja vuoden 1990 lopulla tasavallat pyrkivät jo selvästi keskinäiseen yhteistyöhön ohi keskusvallan. Tasavaltojen ja keskushallinnon välinen valtataistelu johti mm. siihen, että niiden lainsäädäntö oli useissa tapauksissa keskenään ristiriidassa (lakien sota). Tämä oli omiaan lisäämään myös taloudellista epävarmuutta ja kaikkien lakien kunnioittamisen vähenemistä, mikä heijastui mm. veronmaksun laiminlyönteinä.²

Neuvostoliiton valtiollisen disintegraatioprosessin kannalta tärkeä lakien sotaa seurannut vaihe oli vuoden 1991 valtionaloutta koskenut budjettien sota, joka johti keskusvallan voimattomuuteen budjettitalouden romahtamisen myötä. Merkit keskusvallan toimintamahdollisuuksien romahtamisesta olivat nähtävissä jo vuoden 1991 ensimmäisen vuosineljänneksen budjettivajeessa, joka ylitti koko vuodelle asetetun tavoitteen.

Perestroika-prosessi eteni toisella tavalla ja paljon nopeammin kuin presidentti Gorbatshev olisi halunnut, joten hänen edustamansa keskusvallan toimet olivat pitkälle puolustuksellisia ja vain reagoivia tosiasiallisuuteen jo tapahtuneeseen kehitykseen. Hyvä esimerkki tästä olivat keskusvallan voiman ylläpitämiseen ja viime vaiheessa ylipäätään Neuvostoliiton säilyttämiseen tähdänneet liittosopimusneuvottelut. Kuvaavaa kuitenkin oli, että vuoden 1991 aikana tiivistä käydyistä neuvotteluista jättäytyivät pois jo keväällä Baltian maat, Moldova, Gruusia ja Armenia. Kyseiset kuusi maata eivät myöskään järjestäneet maaliskuussa muualla Neuvostoliitossa pidettyä kansanäänestystä, jossa kansalaiset ottivat kantaa Neuvostoliiton valtion olemassaoloon. Vaaleihin liittyneistä ongelmista huolimatta keskusvalta piti äänestystulosta omaa asemaansa vahvistavana.³

Koko kevään ja kesän vaivalloisesti edenneet liittosopimusneuvottelut katkaisi 19.–21. elokuuta 1991 tapahtunut vallankaappausyritys.⁴ Vallankaappaus epäonnistui surkeasti, mikä ainakin osin johtuu siitä, että kaappauksen tekijät olivat aliarvioineet kansalaisten halun vaihtaa poliittista ja taloudellista järjestelmää ja muutenkin kaappaus oli ilmeisen huonosti suunniteltu ja valmisteltu. Kaappauksen

² Neuvostoliiton hajoamisprosessista tarkemmin Pekka Sutela, Neuvostoliiton hajoamisen taloudelliset aspektit, Suomen Pankki, idäntalouksien yksikön katsauksia, 1/1992.

³ Äänestyskysymystä arvoiteltiin monimerkitykselliseksi ja lisäksi tasavaltojen välillä oli eroja kysymyksen muotoilussa ja jopa lisäkysymyksiä. Ongelmista huolimatta äänestysviikkoa kohosi 80 %:iin ja äänestäneistä 76 % vastasi myöntävästi kysymykseen tulisiko Neuvostoliitto "säilyttää uudistettuna tasa-arvoisten suvereenien tasavaltojen liittona, jossa kaikkien kansallisuuksien oikeudet ja vapaudet taataan täysimääräisesti?".

⁴ Vallankaappausyrityksen järjesti kovan linjan vanhoillisista koostunut poikkeustilakomitea, johon kuuluivat varapresidentti Janajev, pääministeri Pavlov, puolustusneuvoston varapuheenjohtaja Baklanov, KGB:n päällikkö Krjutshkov, sisäministeri Pugo, puolustusministeri Jazov, maanviljelijöiden liiton puheenjohtaja Starodubtsev, sekä valtionyritysten liiton puheenjohtaja Tizjakov.

epäonnistuminen heikensi keskusjohdon asemaa⁵ ja liittosopimuksen tilalle alettiin esittää toisenlaisia yhteistyömalleja, jotka painottivat tasavaltojen välistä talousyhteistyötä.

Selvin osoitus siitä, että vallankaappausyritys kiihdytti Neuvostoliiton hajoamista, on Baltian maiden itsenäistyminen välittömästi vallankaappausyrityksen seurauksena.

Eripuraisten neuvottelujen jälkeen kahdeksan tasavaltaa allekirjoitti lokakuun puolivälissä tasavaltojen välisen tulli-, valuutta- ja työmarkkina-alueen koskevan taloussopimuksen. Sopimuksen jättivät allekirjoittamatta Baltian maiden lisäksi Azerbaidzhan, Gruusia, Moldova ja Ukraina, jonka mukaantulo Venäjän jälkeen toiseksi suurimpana tasavaltona olisi ollut välttämätöntä. Lisäksi sopimus oli ristiriitainen mm. tasavaltojen omien valuuttojen sallimisen suhteen eikä kaikista tärkeistä kysymyksistä ylipäättään pystytty edes sopimaan. Taloussopimuksen lisäksi oli myöhemmin vielä tarkoitus tehdä poliittinen sopimus, joka olisi taannut sekä Neuvostoliiton olemassaolon että samalla presidentti Gorbatshovin aseman säilymisen.

Edellisten yritysten tapaan myös edellä mainitut yritykset Neuvostoliiton säilyttämiseksi kaatuivat tasavaltojen välisiin erimielisyyksiin ja niiden itsenäistymispyrkimyksiin. Tärkeä virstanpylväs Neuvostoliiton lopulliselle hajoamiselle oli presidentti Jeltsinin lokakuun lopussa julkistama Venäjän omien talousongelmien ratkaisuun keskittyvä talousohjelma. Uuteen talousohjelmaan liittyen Venäjä lopetti marraskuun loppupuolella liittovaltiotason ministeriöiden rahoituksen ja liitti liittovaltion finanssiministeriön Venäjän talous- ja finanssiministeriöön. Näiden toimien jälkeen keskusjohdolle jäi enää vain nimellistä päätösvaltaa ulko- ja puolustuspolitiikassa.

Joulukuussa Neuvostoliiton hajoamiseen johtaneet tapahtumat etenivät nopeasti. Joulukuun 1. päivänä Ukrainassa presidentinvaalin yhteydessä järjestetyssä maan itsenäisyyttä koskeneessa kansanäänestyksessä yli 80 % äänestäneistä kannatti itsenäisyyttä ja jo parin päivän kuluttua Venäjäkin tunnusti Ukrainan itsenäisyyden. Joulukuun 8. päivänä kolmen slaavilaisen tasavallan (Venäjä, Ukraina ja Valko-Venäjä) presidentit sopivat Minskissä Itsenäisten valtioiden yhteisön (IVY) perustamisesta sekä Neuvostoliiton lakkauttamisesta.

Lopullisesti Neuvostoliiton lakkauttaminen sinetöitiin Alma-Atassa 21. joulukuuta pidetyssä IVY:n perustamiskokouksessa. IVY:yn liittyi yksitoista entisistä neuvostotasavaltaa ja sen ulkopuolelle jäivät ainoastaan Baltian maat ja Gruusia.

IVY:n perustaminen ratkaisi olemassa olleista ongelmista oikeastaan vain Neuvostoliiton valtion olemassaolon päättymisen. Alueen talouteen ja puolustusvoimiin (mm. ydinaseiden kohtalo) liittyvistä peruskysymyksistä ei vuoden 1991 aikana päästy yksimielisyyteen.

⁵ Keskusjohdon arvovallan heikkenemisestä on hyvä osoitus mm. se, että julkisesti epäiltiin presidentti Gorbatshovin olleen kaappauksen takana.

3 Neuvostoliiton taloudellinen luhistuminen⁶

Koko vuoden 1991 jatkunut poliittinen disintegraatioprosessi ja sitä vastaan tehdyt yritykset säilyttää Neuvostoliitto valtiokokonaisuutena aiheuttivat sen, että talouskysymyksiin ei pystytty kunnolla keskittymään. Talousjärjestelmän kannalta ehkä keskeisin muutos olikin poliittisesta disintegraatiosta johtunut budjettivallan siirtyminen tasavaltoihin. Yritysten kannalta talouden toimintamekanismit muuttuivat huomattavasti vähemmän, mikä osaltaan saattaa selittää sen, että kaoottiselta näyttäneestä budjetti- ja rahatalouden tilanteesta huolimatta bruttokansantuote laski "vain" 17 % edellisvuodesta.⁷

3.1 Budjettitalous

Budjetin rooli Neuvostoliitossa oli siirtää keskushallituksen haluamalla tavalla kansantalouden voimavaroja sektorilta toiselle. Neuvostoliiton valtionbudjetti piti vuoteen 1990 asti sisällään liittovaltion (keskushallinnon), tasavaltojen ja paikallishallintojen budjetit sekä valtion sosiaaliturvarahaston. Kaikki budjetit muodostettiin samojen sääntöjen perusteella. Verot ja yritysten voittojen kerääminen olivat tiukasti keskuksen kontrollissa ja keskushallinnon suunnitteluelimet määräsivät myös tulojen käytöstä. Kaikkien tulojen kierrättäminen valtionbudjetin kautta teki tasavallat erittäin riippuvaisiksi keskukselta. Vuoden 1989 budjettitietojen mukaan liittovaltion osuus koko Neuvostoliittoa koskevan budjetin menoista oli 51 % ja tuloista 53 %.⁸

Vuoden 1991 aikana budjettivallasta siirtyi vähitellen kokonaan tasavalloille vastoin keskuksen lukuisia yrityksiä kiristää budjettikuria. Periaatteessa vuoden 1991 finanssipolitiikan työnjaon olisi pitänyt perustua edellisen vuoden keväällä annettuun liittovaltion ja tasavaltojen taloussuhteita koskevaan lakiin sekä syksyllä 1990 annettuun presidentin ohjelmaan. Näiden mukaan keskushallinnon määräysvallassa olisi pitänyt olla liittovaltion budjettipolitiikka, verotus, tullipolitiikka, yleinen hintapolitiikka sekä rahoitus- ja lainapolitiikka. Lisäksi budjetin kautta liittovaltion oli määrä vastata edelleen mm. infrastruktuuriin, puolustukseen ja sosiaaliturvaan liittyvistä tehtävistä. Liittovaltio sai myös oikeuden perustaa budjetin ulkopuolisia, markkinatalouteen siirtymiseen liittyviä talous- tai sosiaalikehityksen rahastoja.

⁶ Tässä luvussa esitettyihin virallisiin neuvostotilastoihin pitää suhtautua suurin varauksin. Lisäksi on huomattava, että vuoden 1991 tilastot ja vertailut koskevat IVY-maita, vaikka tekstissä puhutaan Neuvostoliitosta (pois jääneiden Baltian-maiden ja Gruusian paino on kuitenkin varsin pieni).

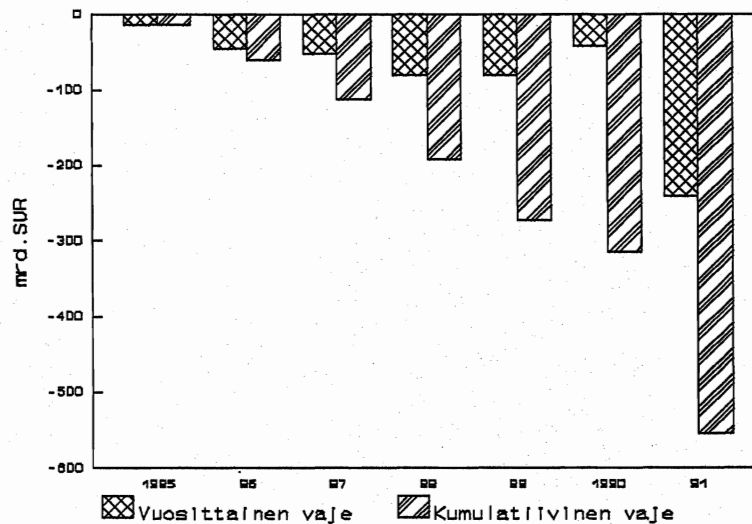
⁷ Sutela on eri yhteyksissä todennut neuvostotalouden toiminnan perustuneen pitkälti yritysten välisiin pitkäaikaisiin sopimuksiin ja keskusjohto on lähinnä ollut mukana vain määräämässä voimavarojen lisäyksen jakamisesta. Täten keskusvallan romahdus ei välittömästi ole täydellä painolla vaikuttanut yritysten tuotantoon etenkin kun muistetaan, että rahalla ei neuvostotaloudessa ole koskaan ollut samaa merkitystä kuin länsimaisissa talouksissa.

⁸ Neuvostoliiton budjettitaloudesta on seikkaperäinen esitys taulukoineen IMF:n johdolla tehdyssä tutkimuksessa "A Study of the Soviet Economy", Feb. 1991.

pystynyt ratkaisevasti vähentämään budjettimenoja, sillä subventioiden vähenemisen vastapainoksi palkkoja ja eläkkeitä jouduttiin nostamaan.

Neuvostoliiton budjetin on sanottu olleen alijäämäinen aina 1960-luvun lopulta lähtien¹⁰, mutta vasta 1980-luvun jälkipuoliskolla julkinen talous ajautui vakavaan epätasapainoon mm. perestroikan alkuvuosien alkoholinvastaisuus- ja investointi-kampanjoiden seurauksena (kuvio 1.).

Kuvio 1. **Perestroika ja valtiontalous**
- vuosittainen ja kumulatiivinen budjettivaje 1985-91, mrd SUR

Lähde: Virallinen tilasto

Vuonna 1991 jo alkuvuoden budjettia koskevien tietojen perusteella kävi selväksi, että julkisen talouden tasapainottamisessa oltiin pahasti epäonnistumassa. Liittovaltion budjettivaje nousi vuoden ensimmäisen neljänneksen aikana jo 31 mrd. ruplaan eli yli koko vuodelle asetetun tavoitteen. Syynä tähän oli se, että tasavallat olivat tulouttaneet ainoastaan kolmanneksen suunnitelluista verotuloista liittovaltion budjettiin. Budjetin ulkopuoliseen stabilisaatorahastoon sovitusta 49 mrd. ruplan summasta tasavallat eivät tuolloin olleet käytännöllisesti katsoen maksaneet vielä mitään. Vuoden loppuun mennessä liittovaltion budjettivaje nousi 150 mrd. ruplaan ja koko julkisen sektorin vaje (liittovaltio, tasavallat ja rahastot) 200 – 240 mrd. ruplaan. Yhdistetyn budjettivajeen määrä suhteutettuna Neuvostoliiton BKT:een oli virallisten tilastojen mukaan 12 – 14 %. IMF arvioi kuitenkin Venäjän budjettivajeen olleen 20 – 25 % BKT:sta, joten virallisten tilastojen antama kuva lienee liian optimistinen.

¹⁰ Kts. julkaisu Neuvostotalous muutoksessa, Suomen Pankki A:75, 1990, s. 55

Tasavaltojen oikeuksia ja velvollisuuksia oli myös lisätty huomattavasti verrattuna aikaisempaan tilanteeseen, mutta niiden toiminnan odotettiin olevan sopusoinnussa liittovaltion politiikan kanssa. Tasavaltojen lainsäädäntövallan oli määrä koskea mm. tasavallan budjettiin liittyviä veroja (ml. tasavallan alueella olevien luonnonvarojen verotus), hintasubventioita ja sosiaaliturvaa. Tasavallat saivat myös oikeuden määrätä esimerkiksi investointien ja voittojen kohtelusta. Vastaavasti oikeuksien kasvun myötä tasavalloille siirrettiin aikaisempaa enemmän mm. hintasubventioihin ja sosiaaliturvaan liittyviä budjettivelvoitteita.

Julkisen talouden tasapainoa ajatellen olemassa ollut järjestelmä sisälsi kuitenkin pahoja ristiriitaisuuksia ja puutteita. Järjestelmä ei sisältänyt esimerkiksi yksityiskohtaisia määräyksiä siitä, kuinka liittovaltion ja tasavaltojen väliset budjettierimielisyydet ratkaistaan. Ongelmana olikin se, että vaikka jonkinlainen yksimielisyys (pl. itsenäisyyteen pyrkineet tasavallat) vallitsikin liittovaltion budjettimenoista, niin tasavallat eivät olleet halukkaita tulouttamaan liittovaltion budjettiin tarvittavaa määrää tuloja.

Epäselvää oli myös resurssien jakaminen tasavaltojen kesken (alueellinen tuki), sillä se oli jätetty liittovaltion ja tasavaltojen välillä neuvoteltavaksi asiaksi. Tällaisen keskeisen menoerän rahoituksen jättäminen neuvottelujen varaan oli omiaan lisäämään budjetin alijäämäisyyttä, koska tasavallat odottivat saavansa keskushallinnon lupaaman tuen vaikkei sen rahoitus ollutkaan selvä. Selvät säännöt puuttuivat myös tasavaltojen ja alempien hallintotasojen budjettialijäämien rahoituksesta. Julkisen sektorin tasapainon kannalta ongelmallisia olivat myös budjetin ulkopuoliset rahastot (esim. stabilisaatorahasto), sillä niihin liittyi budjetin lailla tietty menoautomaattikka, vaikka tulopuoli olikin epävarma. Rahastojen alijäämä kasvatti siten koko julkisen sektorin alijäämää, vaikka niiden rooli talouspolitiikan ja järjestelmämuutoksen kannalta jäi pieneksi.

Budjettivajeen kasvun kannalta merkittäviä tekijöitä olivat liittovaltion ja tasavaltojen välisten epäselvien suhteiden lisäksi taloudellisen aktiviteetin lasku sekä inflaation kiihtyminen. Budjettiesityksessä BKT:n laskuksi oletettiin 1 – 2 %, kun toteutunut lasku oli 17 %. Laskun seurauksena verotulojen on täytynyt selvästi pienentyä, kun etenkin verotulojen kannalta tärkeiden raaka-aineiden tuotanto ja vienti romahtivat. Myös inflaatio oli selvästi budjetissa arvioitua muutamien kymmenien prosenttien inflaatiota korkeampi. Tämä puolestaan hyvin todennäköisesti lisäsi budjettivajetta, koska Neuvostoliiton verojärjestelmä oli hyvin kehittymätön, jolloin inflaation kasvu ja etenkin palkkojen nousu kasvattivat budjettimenoja tulojen kasvua nopeammin.

Neuvostoliitossa valtion budjetin liittyminen tiukasti lähes kaikkeen taloudelliseen toimintaan vaikeutti budjettitalouden parantamista eikä osittaisten uudistusten politiikalla saatu parannusta asiaan. Kuvaavaa on, että kun hintasäännöstelyn oloissa yrityksille asetettiin uusia veroja, niin verotulojen vastapainoksi valtio ilmeisesti joutui huomattavalta osin korvaamaan yrityksille verojen aiheuttamat tulojen menetykset. Myöskään huhtikuussa suoritettu osittainen hintojen vapauttaminen⁹ ei

⁹ Huhtikuun alussa suoritettu vähittäishintojen nostaminen oli seurausta vuoden 1991 alussa tapahtuneelle tukkuhintojen korotuksille. Hintauudistuksen seurauksena 30 % hinnoista vapautettiin, 15 %:lle asetettiin yläraja ja 55 % jäi edelleen valtion määräämiksi. Tapa millä hintauudistus tehtiin johti lähinnä hamstraamisen ja epävarmuuden lisääntymiseen ja sen toivottu tavaroiden tarjontaa lisäävää vaikutus jäi merkityksettömäksi.

3.2 Rahatalous

Budjettivajeen suuruudesta sekä kehittymättömistä rahoitusmarkkinoista johtuen budjettivaje jouduttiin rahoittamaan keskuspankkiluotoilla (monetaarinen budjettivajeen rahoitus). Tämä johti rahan tarjonnan nopeaan kasvuun samalla, kun tuotanto laski voimakkaasti. Osittain rahan tarjonta voimakas lisääntyminen näkyi talletusten kasvuna eli liikarahaongelmana (monetary overhang) ja osittain hintojen ja palkkojen nousuna.

Tätä kehitystä ei hillinnyt tammikuussa 1991 tehty suurten setelien (50 ja 100 ruplan setelit) poistaminen käytöstä, joka voidaan nähdä jonkinlaisena huonosti suunniteltuna rahareformiyrityksenä. Toimenpide epäonnistuikin pahasti ja lisäsi siten vain keskusjohtoa kohtaan tunnettua epäluottamusta.¹¹

Virallisten tilastojen mukainen avoin inflaation oli vielä vuonna 1990 suhteellisen alhainen, mikä johtui hintasäännöstelyn edelleen jatkumisesta.¹² Perimmäinen syy inflaation kiihtymiselle vuonna 1991 olivat pitkään jatkuneet budjettivajeet, mutta inflaation muuttuminen avoimeksi edellytti hintajärjestelmä muuttumista. Tässä suhteessa ensimmäinen askel oli vuoden 1991 alussa suoritettu tukkuhintauudistus, minkä seurauksena kävi pian tarpeelliseksi muuttaa myös vähittäishintoja yritysten kannattavuuden turvaamiseksi. Pelkästään huhtikuun vähittäishintauudistuksen on arvioitu välittömästi nostaneen keskimääräistä hintatasoa noin 50 %:lla (kuvio 2).¹³

Inflaation jatkumisen ja kiihtymisen edellytyksenä oli myös väestön tulojen kasvu. Jo keväällä hiilikaivosten työntekijät vaativat palkkojen nostamista ja elinolojensa parantamista ja järjestivät vaatimustensa tueksi laajoja lakkoja. Huhtikuun hintauudistuksen yhteydessä palkkoja, eläkkeitä ja stipendejä korotettiin ja myös pankkitalletuksille maksettiin kompensatiota hintojen korotuksista. Palkkojen nousu kiihtyi loppuvuodesta ja itse asiassa kulutusmahdollisuuksien puutteesta (tavarapula) johtuen väestön käytettävissä olevat tulot kasvoivat menoja nopeammin. Näin kertyneet säästöt kasvattivat pankkitileillä olevaa liikarahaa ja lisäsivät osaltaan inflaatiopaineita (kuvio 3).¹⁴

Kaikkiaan kuluttajahintojen on arvioitu nousseen vuoden 1991 aikana noin 90 %, mutta tukkuhinnat nousivat selvästi tätä enemmän. Varsinainen avoimen inflaation aikakausi alkoi vasta vuoden alussa 1992 hintojen laajamittaisen vapauttamisen myötä.

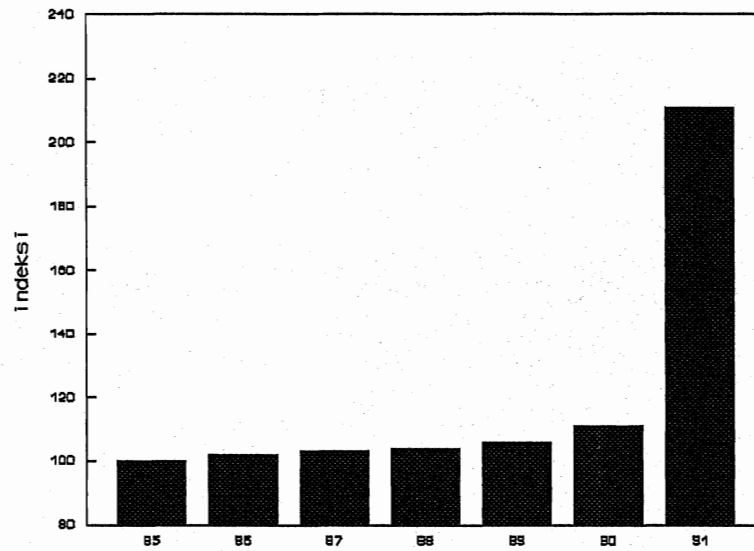
¹¹ Pääministeri Pavlov perusteli suurten setelien poistamista ostovoiman hillinnän ja laittomasti hankittujen ruplien mitätöinnin lisäksi sillä, että se oli turvatoimenpide länsimaisten pankkien Gorbatshovin syrjäyttämiseen tähtävää salajuontaa vastaan.

¹² Lisäksi on otettava huomioon virallisten tilastojen puutteet ja erityisesti se, että ne eivät ota huomioon epävirallisten markkinoiden hintakehitystä.

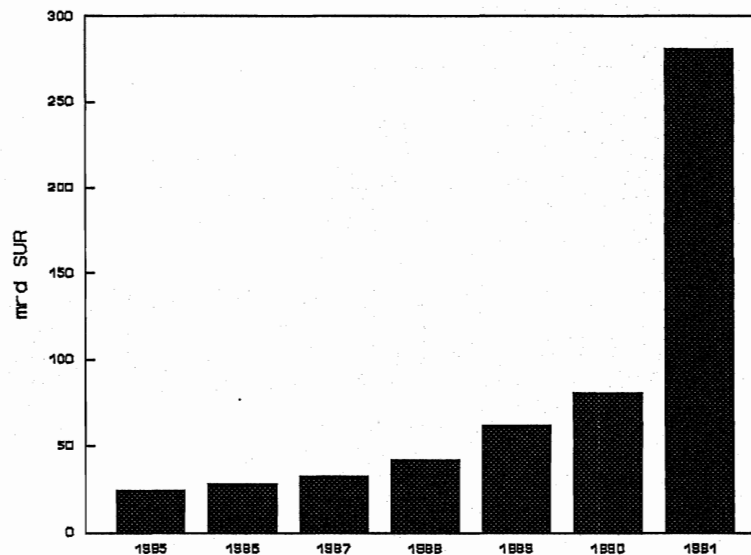
¹³ PlanEcon Report, Numbers 4-5-6, Feb. 12, 1992.

¹⁴ Lisäksi on huomattava, että epävirallisen ja laittoman talouden tulot kasvoivat huomattavasti enemmän kuin virallisten tilastoiden tulot.

Kuvio 2. **Perestroika ja inflaatio**
- vähittäishintojen nousu 1985-91, 1985 = 100

Kuvio 3. **Perestroika ja säästäminen**
- väestön säästöjen kasvu vuosittain 1985-1991, vuosimuutos, mrd SUR

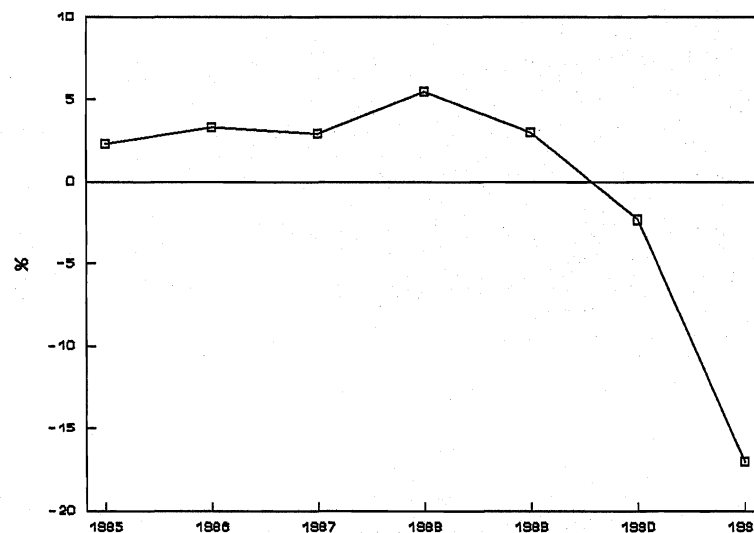
Lähde: PlanEcon 12.2.1992, virallinen tilasto (molemmissa kuvissa)

Rahatalouden instituutioiden kannalta merkittävin tapahtuma lienee Neuvostoliiton Gosbankin lakkauttaminen joulukuussa 1991. Ns. kaupallisten pankkien lukumäärän suuresta kasvusta huolimatta pankkijärjestelmässä ja sen toiminnassa ei tapahtunut suurta kehitystä markkinatalouden edellyttämän pankkijärjestelmän suuntaan.

3.3 Tuotanto, investoinnit ja väestön elintaso¹⁵

Vuonna 1990 alkanut tuotannon lasku jatkui Neuvostoliitossa viime vuonna yhä kiihtyvällä nopeudella. Virallisten tilastojen mukaan bruttokansantuote aleni IVY-maissa 17 % (kuvio 4.).

Kuvio 4. **Perestroika ja tuotanto**
- BKT:n muutos 1985-91, %

Lähde: Virallinen tilasto

Tärkeä syy tuotannon laskuun oli Neuvostoliiton perinteisen talous- ja hallintojärjestelmän hajoaminen. Suunnitelmatalouden aikana rakennettu Neuvostoliiton tasavaltojen välinen tuotannollinen työnjako ja erikoistuminen tiettyihin tuotteisiin olivat saaneet aikaan tasavaltojen suuren riippuvuuden toisistaan. Tällaisessa tilanteessa tasavaltojen välisten taloussuhteiden rakoilemisella oli vakavat vaikutukset tuotantoon, koska yritysten ja tasavaltojen välisten taloussuhteiden mureneminen aiheutti katkoksia tuotantopanosten saannissa. Yritykset siirtyivät yhä enemmän keskinäiseen

¹⁵ Ellei toisin mainita käytetyt tilastotiedot ovat Venäjän tilastokomitean IVY-maita koskevista virallisista tilastoista, julkaistu Ekonomitsheskaja Gazetassa 6.2.1992

vaihtokauppaan tuotantopanoksia hankkiessaan, mikä alensi taloudellisen toiminnan tehokkuutta. Ongelmia lisäsi se, että tasavallat asettivat jopa rajoituksia viennille turvatakseen kulutuksen omalla alueellaan.

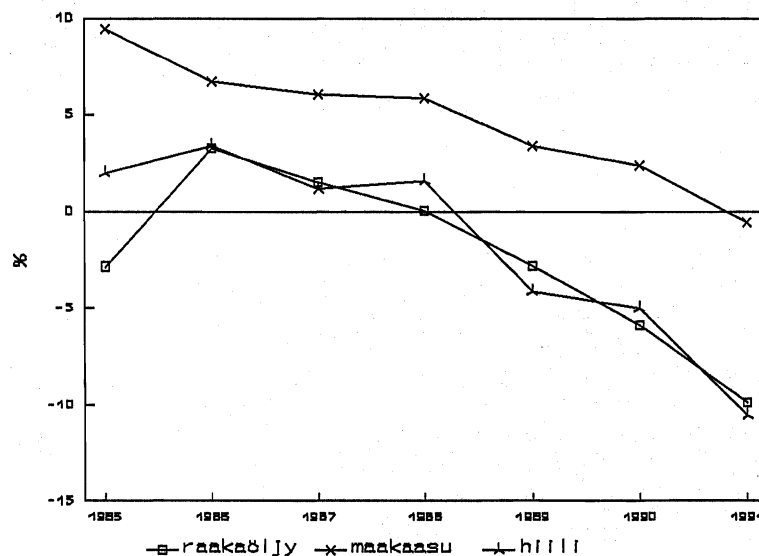
Lähes kaikilla aloilla tuotanto kärsi vanhentuneesta konekannasta, jonka uusiminen oli laiminlyöty useiden vuosien ajan. Lisäksi perestroikan vuosina tuotannolliset investoinnit vähentyivät niiden rahoituksen siirryttyä enenevässä määrin yritysten itsensä kannettavaksi. Talouden epävarmassa tilanteessa yritykset näkivät paremmaksi käyttää varat mieluummin palkkojen nostamiseen kuin investointeihin. Investointeja ovat jarruttaneet myös tuotantovaikeudet pääomatavaroita valmistavassa teollisuudessa.

Tuonnin dramaattinen väheneminen vaikutti osaltaan tuotannon vaikeuksiin viime vuonna. Tuonnin arvo aleni edellisestä vuodesta 44 %, ja pudotus näkyi erityisesti tuonnista riippuvaisten kevyen ja elintarviketeollisuuden sekä kemianteollisuuden kehityksessä, joiden tarvitsemien panosten tuontia vähennettiin merkittävästi. Kevyen ja elintarviketeollisuuden koneiden tuonti väheni 75 – 80 % ja raaka-ainesten tuonti 25 – 60 %.

Vasta Neuvostoliiton tuonnin viimeaikaisten vaikeuksien seurauksena kävi ilmi maan tuotannon suuri riippuvuus ulkomaisista pääomatavaroista ja raaka-aineista. Esimerkiksi öljyntuotannossa ja -jalostuksessa tuontilaitteiden osuus on ollut lähes puolet ja paperiteollisuudessa 40 %.

Teollisuustuotanto aleni viime vuonna 8 % ja oli vuoden 1986 tasolla. Tuotanto laski kaikilla aloilla, keskimääräistä enemmän eli 9 – 10 % pieneni hiilen ja öljyn tuotanto sekä metallurgian-, koneenrakennus- ja puunjalostusteollisuuden tuotanto. Energiantuotannon ja perustuotannon vaikeudet heijastuivat läpi koko talouden.

Kuvio 5. Perestroika ja energian tuotanto
- tuotannon kasvu 1985-91, %

Lähde: Virallinen tilasto

Energiantuotanto on aina ollut Neuvostoliiton taloudelle tärkeä ala, ja se on vastannut suuresta osasta vientituloja. Viime vuonna sekä hiilen että öljyn tuotanto aleni 10 % ja tuotannon määrä taantui 1970-luvun alkupuolen tasolle. Öljyä tuotettiin 515 miljoonaa tonnia ja kivihiiltä 629 miljoonaa tonnia.

Hiilen ja öljyn tuotanto on alentunut jo kolmen peräkkäisen vuoden ajan. Kehitystä on aiemmin kompensoinut maakaasun tuotannon kasvu, mutta viime vuonna myös se kääntyi hienoiseen laskuun. Maakaasun tuotannon lasku nopeutui selvästi vuoden loppua kohti tultaessa. Sähkön tuotanto pieneni 2 %, eikä nykyisellä tuotantokapasiteetilla ole mahdollista kasvattaa tuotantoa.

Huolimatta siitä, että energiasektori on Neuvostoliitossa ollut yksi talouden prioriteettialoista, on se jo vuosia kärsinyt vanhentuneesta tuotantoteknologiasta. Energiantuotanto on epätaloudellista ja hukkatuotanto suurta. Tuotannon aiheuttamat ympäristöongelmat ovat myös vakavia. Talouden nykyisessä tilanteessa ei näitä ongelmia ole pystytty ratkomaan, vaan ne ovat entisestään pahentuneet. Investointisuunnitelmista on jääty jälkeen, mikä johtuu paitsi toimituskatkoksisista myös rahoitusvaikeuksista ja saatavissa olevan tuotantoteknologian puutteellisuudesta.¹

Maataloustuotanto aleni viime vuonna 7 %. Maatalouden heikkoa tilaa kuvaa se, että lasku johtui sekä kylvöalan ja karjan määrän pienenemisestä että satoisuuden ja karjan tuottavuuden laskusta. Talousjärjestelmän hajotessa maataloustuottajilla ei ollut kannustimia tuotannon lisäämiseen tai edes ennallaan pitämiseen.

Kaikkien elintarvikkeiden tuotanto pieneni edellisestä vuodesta lukuun ottamatta perunaa. Sen tuotannon hienoiseen kasvuun vaikutti kaupunkilaisten puutarhapalstaviljely. Yksitysten pienviljelytilojen yleistyessä kasvoi yksityissektorin lihan ja maidon tuotanto, mutta sen osuus kokonaistuotannosta oli vain 0,3 %, eikä se kompensoinut tuotannon laskua yhteiskunnallisella sektorilla. Viljaa saatiin 155 miljoonaa tonnia eli neljännes edellisvuotta vähemmän.

Väestön elintarviketilanne huononi viime vuonna ratkaisevasti ja lähes kaikkien elintarvikkeiden kulutus henkeä kohti laskettuna pieneni edellisestä vuodesta. Syinä olivat maataloustuotannon aleneminen jo toisena peräkkäisenä vuonna sekä useimpien elintarvikkeiden tuonnin vähentäminen. Tasavaltojen ja alueiden asettamat elintarvikkeiden viennin rajoitukset, tuotteiden pitäminen tuottajien varastoissa hintojen nousua odottamassa ja käyttäminen vaihtokaupassa rajoittivat kuluttajien mahdollisuuksia hankkia elintarvikkeita tavallisista kaupoista.

Paitsi heikentyneen elintarviketilanteen seurauksena aleni väestön jo muutoinkin matala elintaso myös muista syistä. Käytännöllisesti katsoen kaikkien kulutustavaroiden tuotanto laski, keskimäärin tuotanto pieneni 10 % edellisestä vuodesta. Sen sekä tuonnin vähenemisen vuoksi kulutustavaramarkkinoiden tavarapula paheni entisestään.

Asuntotilanne heikkeni sekin. Asuntojen tuotanto ei ole koskaan ollut priorisoitu ala neuvostotaloudessa, ja vuodesta 1989 lähtien kääntyi vuotuinen tuotanto yhä kiihtyvään laskuun. Viime vuonna uutta asuntopinta-alaa valmistui 17 % edellisvuotta vähemmän.

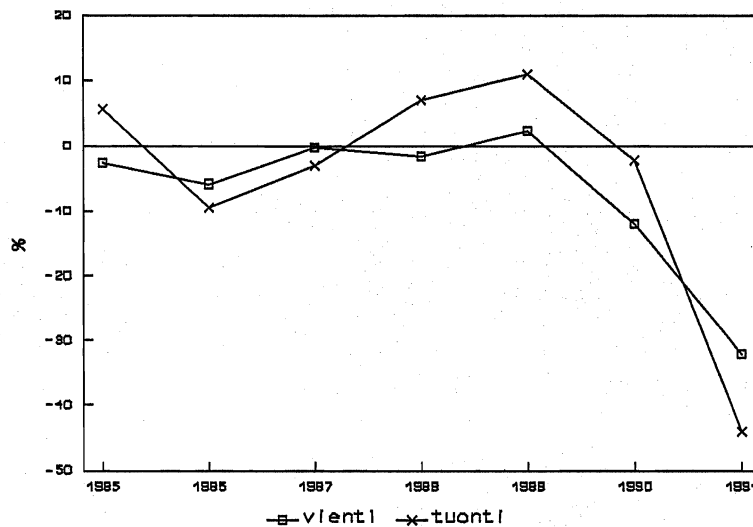
3.4 Ulkomaankauppa ja velkatilanne

Tuotannon lasku vuonna 1991 ja erityisesti vientitulojen kannalta tärkeän öljyn-
tuotannon kangertelu heijastuivat voimakkaasti myös ulkomaankauppaan. Tuotannon

vähentämisen vaikutusta vahvasti Neuvostoliiton ulkomaankauppajärjestelmän sekava tila ja mm. valuuttojen käyttöön liittyneet epäselvyydet. Kaupan laskun lisäksi merkittävä piirre ulkomaankaupassa oli maajakauman muuttuminen SEV-kaupan länsikauppaa suuremman laskun seurauksena. Itä-Euroopassa ja Neuvostoliitossa tapahtuneen kehityksen seurauksena SEV-järjestö lakkautettiin keväällä 1991.

Neuvostoliiton vienti väheni 32 % edellisvuodesta ja tuonti 44 %. Vienti länsimaihin pieneni kuitenkin "vain" 16 % ja tuonti länsimaista 33 %, kun taas vienti entisiin SEV-maihin supistui 57 % ja tuonti 63 %. Tämän seurauksena Neuvostoliiton ulkomaankaupassa tapahtui selkeä maajakauman muutos. Viennissä länsimaiden osuus kasvoi vuoden 1990 46 %:sta 57 %:iin, SEV-maiden osuus laski 35 %:sta 23 %:iin ja kehitysmaiden osuus pysyi suunnilleen ennallaan (20 %). Neuvostoliiton tuonnissa länsimaiden markkinaosuus nousi vuoden 1990 49 %:sta 58 %:iin, SEV:n osuus laski 37 %:sta 24 %:iin ja kehitysmaiden osuus nousi 14 %:sta 18 %:iin.¹⁶

Kuvio 6. **Perestroika ja ulkomaankauppa**
- Neuvostoliiton viennin ja tuonnin muutos 1985-91, %

Lähde: Virallinen tilasto

Saksa oli ylivoimaisesti suurin viejä Neuvostoliiton markkinoille ja sen markkinaosuus oli 17 %. Seuraavaksi eniten Neuvostoliittoon veivät Yhdysvallat

¹⁶ Maajakaumaa koskevat tiedot on otettu Valtion tilastokomitean julkaisusta ja ne poikkeavat mm. Ekonomika i zhizn No 6 olleesta Neuvostoliiton maksutasetta koskevan taulukon artikkelin tiedoista, joiden perusteella SEV:n osuus laski viennissä 50 %:sta 33 %:iin ja tuonnissa 56 %:sta 35 %:iin. Eroihin vaikuttanee mm. käytetyt hinnat, valuuttakurssit sekä se, miten DDR on tilastoitu.

(8 %), Italia (6 %) sekä Japani, Tšekkoslovakia, Bulgaria, Kuuba ja Puola (kaikkien markkinaosuus noin 5 %). Neuvostoliiton tuonti Suomesta laski todennäköisesti enemmän kuin mistään muusta merkittävästä maasta – mukaan lukien SEV-maat. Selvältä näyttääkin, että Suomen markkinaosuus Neuvostoliitossa pieneni merkittävästi vuoden 1991 aikana.

Vientitulojen pienenemisen kannalta tärkein tekijä oli lähes kaikkien energiatuotteiden viennin raju lasku. Öljyn ja öljytuotteiden viennin arvioidaan olleen kaikkiaan 107 milj. tonnia (-32 %), josta 63 milj. tonnia vietiin OECD-maihin (-23 %), 35 milj. tonnia Itä-Eurooppaan (-26 %) ja 9 milj. tonnia kehitysmaihin (-59 %).¹⁷ Suomeen Neuvostoliitosta tuotavan raakaöljyn tuontimäärä supistui 36 %.

Tilastoihin sisältyvistä ongelmista huolimatta kaikki merkit viittaavat siihen, että Neuvostoliiton tuonti supistui vientiä selvästi voimakkaammin. Maan maksutasetta koskevien tietojen mukaan kauppatase parani huomattavasti edellisvuodesta ja oli 2 mrd. dollaria ylijäämäinen (vuonna 1990 17 mrd. dollaria alijäämäinen). Kauppataseen paraneminen johtui lähinnä entisen SEV-kaupan rajusta laskusta ja hinnoittelun muutoksesta. Erityisesti korkomenoista johtuen vaihtotase jäi kuitenkin 6 mrd. dollaria alijäämäiseksi (alijäämä 2 mrd. dollaria, jos vaihtotaseeseen otetaan mukaan kullan myynti).¹⁸

Tätä suhteellisen positiivista kehitystä vasten saattaa vaikuttaa kummalliselta, että maa joutui vuoden lopulla lopettamaan velkojensa lyhennykset ja järjestämään niille uuden maksuaikataulun. Ensisijaisena syynä maksuvaikeuksiin pidetäänkin maan valuuttahallinnon sekasortoista tilaa ja sitä, ettei keskushallinto pystynyt valvomaan yritysten valuuttavarojen käyttöä ja niiden kotiuttamista.

Onkin arvioitu, että neuvostoyritysten talletukset länsipankeissa ovat 14 – 19 mrd. dollaria. Maksuvaikeuksiin ajautumisen taustalla on myös se, että yksityiset länsipankit lopettivat käytännössä Neuvostoliiton rahoittamisen, minkä seurauksena Neuvostoliitto joutui kuolettamaan huomattavan määrän erityisesti lyhytaikaisia luottoja (7 mrd. dollaria).

Vaikka julkisten Neuvostoliitolle myönnettyjen luottojen määrä kasvoikin vuoden 1990 23 mrd. dollarista 37 mrd. dollariin vuoden lopussa, niin nettokuoletukset yksityisille pankeille olivat niin suuret, että länsimaiden myöntämä nettorahoitus kasvoi vain 2 mrd. dollaria. Maan länsivelkojen arvioidaan olleen vuoden lopussa 62 mrd. dollaria.¹⁹

Tärkeä syy siihen, että yritykset eivät halunneet kotiuttaa valuuttatulojaan keskushallinnolle oli se, että ruplan ostovoima romahti vuoden aikana. Lisäksi valuuttakurssijärjestelmä oli yritysten kannalta epäedullinen. Vuoden 1991 aikana noudatetun käytännön perusteella yritysten tuli myydä keskushallinnolle 40 % valuuttatuloistaan kaupalliseen kurssiin, joka selvästi yliarvosti ruplaa verrattuna esimerkiksi valuuttahuutokaupoissa muodostuvaan markkinakurssiin (kuvio 7.). Valuuttakurs-

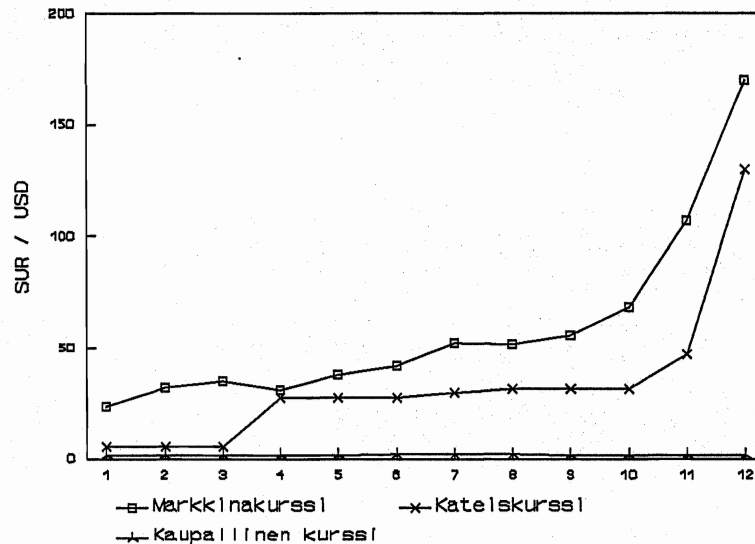
¹⁷ Eastern Block Energy, Jan. 1992

¹⁸ Ekonomika i zhizn, No 6, 1992

¹⁹ Institute of International Finances (IIF) raportin mukaan (Financial Times 13.2.1992). Virallisten tilastojen mukaan IVY:n velat kasvoivat vuoden 1991 aikana 7 mrd USD ja olivat vuoden lopussa 80 mrd USD. IVY:n ja entisten sosialististen maiden velkatilanne on epäselvä. IVY:n kehitysmaasaamiset ovat 76 mrd dollaria, mutta ne ovat erittäin epävarmoja.

sipolitiikka oli kaikkiaan hyvin sekaisin ja itse järjestelmää muutettiin vuoden mittaan useaan otteeseen.²⁰

Kuvio 7. Valuuttakurssit vuonna 1991, dollarin ruplakurssi

Lähde: Idäntalouksien yksikössä lehtitiedoista kootut tilastot (kts. alaviitte 20)

4 Uusi talousohjelma

Kuten aikaisemmin jo todettiin, talousjärjestelmän rakenteen ja toiminnan kannalta suurin toteutunut muutos koski budjettijärjestelmää. Ennen lokakuun lopussa Venäjän presidentti Jeltsinin julkaisemaa Venäjää koskevaa uutta talousohjelmaa tehdyt rakennemuutosyritykset jäivät lähinnä suunnitelmien ja käytännössä toteu-

²⁰ Vuoden alussa valuutan kysynnän ja tarjonnan mukaan määräytyvien huutokauppakurssien (huhtikuusta lähtien valuuttapörssikurssi; markkinakurssi kuviossa 7) lisäksi oli käytössä Gosbankin noteeraamat virallinen ja kaupallinen kurssi (kaupallinen kurssi kuviossa 7) sekä erikoiskurssi (turistikurssi). Käteisen valuutan vaihtoon liittyvän erikoiskurssin tilalle otettiin huhtikuussa valuuttapörsseissä määräytyvä ns. fixingkurssi, joka puolestaan korvattiin heinäkuussa turistikurssilla (käteiskurssi kuviossa 7). Joulukuusta lähtien pankit saivat itse määrätä kurssin, jolla ne käteistä valuuttaa ostavat. Joulukuussa virallisen ja kaupallisen kurssin noteeraus siirtyi Gosbankilta Venäjän keskuspankille.

tumattomien lakien tasolle ("julistuspolitiikka").²¹ Tammikuussa tehty suurten setelien poisvetäminen, huhtikuun hintauudistus ja valuuttapolitiikan muutosyritykset olivat huonosti suunniteltuja ja niiden vaikutus järjestelmämuutoksen ja talouden vakauttamisen kannalta jäivät kovin vähäisiksi. Yleisen disintegraatio- ja desentralisaatiokehityksen myötä taloustoimijoiden toiminnanvapaus kuitenkin laajeni vuoden 1991 aikana entisestään.

Voidaan perustellusti sanoa, että presidentti Jeltsinin lokakuun lopussa 1991 esittelemä Venäjän talouden vakauttamiseen ja rakennemuutokseen tähtäävä ohjelma on ensimmäinen vakavasti otettava toteutusvaiheeseen päässyt talousohjelma Neuvostoliitossa. Se pitää selkeästi sisällään sekä talouden vakauttamiseen että rakennemuutokseen tähtäävät toimenpiteet ja muistuttaa monessa mielessä muiden siirtymätalouksien ohjelmia.

Jeltsinin talousuudistusohjelman mukaan talouden vakauttamiseen pyritään raha- ja luottopolitiikan uudistamisella sekä verotusta kiristämällä ja hinnat vapauttamalla. Valtion menoja on määrä supistaa mm. karsimalla puolustus- ja hallintomenoja sekä yritysten subventioita. Kokonaisuudistukseen liittyen myös sosiaaliturvajärjestelmä pitää uudistaa ja siinä on tarkoitus ensisijassa keskittyä vain vähäosaisimpien auttamiseen. Rakennemuutoksista päällimmäisenä on yksityistäminen, joka aloitetaan pienistä yrityksistä, asunnoista sekä maataloudesta (sovhoosit ja kolhoosit). Valtionyriyksen yksityistämisen ensimmäinen vaihe on niiden muuttaminen osakeyhtiöksi. Ulkomaantaloudessa hallinnollista säätelyä on tarkoitus vähentää. Lisäksi talousohjelmaan sisältyy mm. konversion edistäminen, monopolien purkaminen ja kilpailun lisääminen.

Poikkeuksellisen nopeasti hyväksyttyä uutta talousohjelmaa alettiin myös toimeenpanna nopealla aikataululla, sillä jo marraskuussa julkaistiin ohjelmaan liittyviä ulkomaankaupan vapauttamista koskevia asetuksia. Ehkä eniten huolia aiheuttanut hintojen vapauttaminen siirtyi vuoden 1992 alkuun, mutta esimerkiksi palkat vapautettiin ja minimipalkkalaki säädettiin jo joulukuun aikana. Toimeenpanon jouduttamiseksi presidentti Jeltsin sai erittäin laajat lisävaltuudet (hänenstä tuli mm. pääministeri). Talousohjelman suunnittelua häiritsi ja toimeenpanoa viivästytti liittovaltion ja Venäjän välisten suhteiden sekava tila, mutta ohjelma sinällään linjasi selkeästi Venäjän valinnan oman tiensä ja joudutti siten Neuvostoliiton lopullista hajoamista.

Muiden siirtymätalouksien ohjelmien tapaan myös Venäjän talousohjelma edellyttää onnistuakseen huomattavaa länsimaiden rahoitusta. Tässä suhteessa IMF:n rooli niin ruplan vakauttamiseen tarvittavan tukiluoton järjestäjänä kuin muun rahoituksen ennakkoehtona on keskeinen. Neuvostoliitto ehdittiin hyväksyä IMF:n liitännäisjäseneksi lokakuussa 1991 ja IMF oli aloittanut tekniseen apuun liittyvät valmistelut jo huomattavasti tätä aikaisemmin. Neuvostoliiton hajoaminen muutti kuitenkin tilanteen ja Venäjän IMF-jäsenyys ratkenneekin vasta maaliskuussa 1992.

²¹ Vuoden 1990 lokakuussa hyväksytty talousuudistuksen jatkamista koskeva "presidentin ohjelma" jo merkitsi Gorbatschovin osalta selvää paluuta keskusjohtoisuuden kannalle ja radikaaleista uudistuksista luopumista. Samalla ohjelman hyväksyminen merkitsi Gorbatschovin ja Jeltsinin poliittisen liiton loppua. (Kts. Lainela-Sutela, Neuvostoliiton talouskehitys ja talousjärjestelmän muutos vuonna 1990, Suomen Pankki, 28.2.1991)

IDÄNTALOUKSIEN KATSAUKSIA

nro:sta 4 lähtien ISSN 1235-7405

- 1/92 Pekka Sutela: **Neuvostoliiton hajoamisen taloudelliset aspektit.** 24 s.
Jouko Rautava: **Suomen ja Venäjän taloussuhteet Suomen EY-jäsenyyden valossa.** 12 s.
- 2/92 Seija Lainela - Jouko Rautava **Neuvostoliiton talouskehitys vuonna 1991.** 15 s.
Seija Lainela **Viron taloudellisen kehityksen lähtökohdat.** 9 s.
Merja Tekoniemi **Yksityistäminen itäisen Euroopan maissa ja Baltiassa.** 7 s.
- 3/92 Kamil Janáček **Transformation of Czechoslovakia's Economy: Results, Prospects, Open Issues.** 20 p.
Sergey Alexashenko **General Remarks on the Speed of Transformation in the Socialist Countries.** 25 p.
Sergey Alexashenko **The Free Exchange Rate in Russia: Policy, Dynamics, and Projections for the Future.** 19 p.
Jouko Rautava **Liikaraha, inflaatio ja vakauttaminen.** 16 s.
- 4/92 Stanislava Janáčková - Kamil Janáček **Privatization in Czechoslovakia.** 8 p.
Sergey Alexashenko **The Collapse of the Soviet Fiscal System: What Should Be Done?** 45 p.
Juhani Laurila **Neuvostoliiton ja Venäjän velka.** 23 s.
Jukka Kero **Neuvostoliiton ja Venäjän ulkomaankauppa.** 24 s.
- 5/92 Pekka Sutela **Clearing, Money and Investment: The Finnish Perspective on Trading with the USSR.** 26 p.
Petri Matikainen **"Suuri pamaus" - Puolan talousuudistus 1990.** 22 s.
- 6/92 Miroslav Hrnčíř **Foreign Trade and Exchange Rate in Czechoslovakia: Challenges of the Transition and Economic Recovery.** 39 p.
Terhi Kivilahti - Jukka Kero - Merja Tekoniemi **Venäjän rahoitus- ja pankkijärjestelmä.** 37 s.
- 7/92 Seija Lainela **Baltian maiden rahauudistukset.** 23 s.
Seija Lainela - Jouko Rautava **Baltian maiden poliittisen ja taloudellisen kehityksen taustat ja nykytilanne.** 14 s.
Sergei Alexashenko **Verojen ja tulonsiirtojen jakautuminen entisessä Neuvostoliitossa.** 17 s.
- 1/93 Pekka Sutela **Taloudellinen transitio Venäjällä.** 11 s.
Pekka Sutela **Venäjän taloudellinen voima 2000-luvulla.** 9 s.
Pekka Sutela **Itäinen Eurooppa integraatiossa: ottopoikia, sisarpuolia vai ...** 11 s.
- 2/93 Inkeri Hirvensalo **Changes in the Competitive Advantages of Finnish Exporters in the Former USSR after the Abolition of the Clearing Payment System.** 35 p.
Miroslav Hrnčíř **The Exchange Rate Regime and Economic Recovery.** 17 p.
Gábor Oblath **Real Exchange Rate Changes and Exchange Rate Policy under Economic Transformation in Hungary and Central-Eastern Europe.** 31 p.
Gábor Oblath **Interpreting and Implementing Currency Convertibility in Central and Eastern Europe: a Hungarian Perspective.** 19 p.
- 3/93 Jouko Rautava **Venäjän järjestelmämuutos ja talouskehitys 1992.** 19 s.
Seija Lainela **Baltian maiden talous vuonna 1992.** 25 s.
Pekka Sutela **Itäinen Eurooppa vuonna 1992.** 14 s.
- 4/93 Jouko Rautava **Monetary Overhang, Inflation and Stabilization in the Economies in Transition.** 17 p.
Jarmo Eronen **Manufacturing Industries before and after the Collapse of Soviet Markets: a Comparison of Finnish and Czechoslovak Experience.** 19 p.

- 5/93 Pekka Sutela **Uusi hanke entisen rupla-alueen kaupankäynnin monenkeskeistämiseksi.** 8 s.
Juhani Laurila **Venäjän velkakriisin kehitys ja nykytilanne.** 10 s.
- 6/93 Jouko Rautava **Yritystuesta sosiaaliturvaan: Julkisen tuen muutospaineet Venäjällä.** 7 s.
Jarmo Eronen **Venäjän uusi hallinnollinen aluejako.** 7 s.
Aleksei Tkatchenko **Pienyrittäjäisyys Venäjällä: Nykytilanne ja kehitysnäkymät.** 35 s.
- 7/93 Tuula Ryttilä **Russian Monetary Policy Since January 1992.** 20 p.
Inkeri Hirvensalo **Developments in the Russian Banking Sector in 1992-1993.** 22 p.
- 8/93 Seija Lainela - Pekka Sutela **Introducing New Currencies in the Baltic Countries.** 26 p.
Inna Shteinbuka **The Baltics' ways: Intentions, Scenarios, Prospects.** 27 p.
Inna Shteinbuka **Latvia in Transition: First Challenges and First Results.** 33 p.
Inna Shteinbuka **Industry Policy in Transition: the Case of Latvia.** 30 p.
- 9/93 Jouko Rautava **Venäjän keskeiset taloustapahtumat heinä- syyskuussa 1993.** 10 s.
Merja Tekoniemi **Venäjän parlamenttivaalien poliittiset ryhmittymät.** 3 s.
Jarmo Eronen **Venäläinen ja suomalainen periferia: Permin Komin ja Kainuun luetaloudellista vertailua.** 29 s.
- 10/93 Seija Lainela **Venäjän federatiivisen rakenteen muotoutuminen ja taloudellinen päätöksenteko; Pietarin asema.** 14 s.
Inkeri Hirvensalo **Pankkitoimintaa Pietarissa.** 14 s.
Juhani Laurila **Suoran sijoitustoiminnan kehittyminen Venäjällä ja Suomen lähialueella.** 29 s.
Juhani Laurila **Suomen saamiset Venäjältä. Valuuttakurssimuutosten ja vakautusten vaikutukset.** 8 s.
- 1/94 Pekka Sutela **Insider Privatization in Russia: Speculations on Systemic Change.** 22 p.
Inkeri Hirvensalo **Banking in St.Petersburg.** 18 p.
- 2/94 Aleksei Tkatchenko **Pienyritysten yksityistäminen Venäjällä.** 23 s.
Jarmo Eronen **Konversio Venäjällä: tulosten tarkastelua.** 10 s.
- 3/94 Juhani Laurila **Direct Investment from Finland to Russia, Baltic and Central Eastern European Countries: Results of a Survey by the Bank of Finland.** 14 p.
Juhani Laurila **Finland's Changing Economic Relations with Russia and the Baltic States.** 11 p.
Jouko Rautava **EC Integration: Does It Mean East-West Disintegration.** 8 p.
Eugene Gavrilenkov **Macroeconomic Crisis and Price Distortions in Russia.** 20 p.
Eugene Gavrilenkov **Russia: Out of the Post-Soviet Macroeconomic Deadlock through a Labyrinth of Reforms.** 22 p.
- 4/94 Jouko Rautava **Venäjän järjestelmämuutos ja talouskehitys 1993.** 16 s.
Seija Lainela **Baltian maat vuonna 1993.** 19 s.
Jouko Rautava **Suomen idänkauppa 1990-93.** 7 s.
- 5/94 Pekka Sutela **Production, Employment and Inflation in the Baltic Countries.** 22 p.
Seija Lainela **Private Sector Development and Liberalization in the Baltics.** 14 p.
Seija Lainela **Small Countries Establishing Their Own Independent Monetary Systems: the Case of the Baltics.** 17 p.
- 6/94 Merja Tekoniemi **Työttömyys ja sosiaaliturva Venäjällä.** 31 s.
- 7/94 Pekka Sutela **Fiscal Federalism in Russia.** 23 p.
Jouko Rautava **Interdependence of Politics and Economic Development: Financial Stabilization in Russia.** 12 p.
Eugene Gavrilenkov **"Monetarism" and Monetary Policy in Russia.** 8 p.

- 8/94 Pekka Sutela **The Instability of Political Regimes, Prices and Enterprise Financing and Their Impact on the External Activities of the Russian Enterprises.** 31 p.
 Juhani Laurila **The Republic of Karelia: Its Economy and Financial Administration.** 37 p.
 Inkeri Hirvensalo **Banking Reform in Estonia.** 21 p.
- 9/94 Jouko Rautava **Euroopan unionin ja Venäjän välinen kumppanuus- ja yhteistyösopimus - näkökohtia Suomen kannalta.** 7 s.
- 10/94 Seija Lainela - Pekka Sutela **The Comparative Efficiency of Baltic Monetary Reforms.** 22 p.
 Tuula Ryttilä **Monetary Policy in Russia.** 22 p.
- 11/94 Merja Tekoniemi **Miksi Venäjän virallinen työttömyysaste on säilynyt alhaisena?** 19 s.
- 1/95 Jouko Rautava **Venäjän järjestelmämuutos ja talouskehitys 1994.** 19 s.
 Seija Lainela **Baltian maat vuonna 1994.** 21 s.
 Vesa Korhonen **Itäisen Euroopan talouskehitys 1994.** 19 s.
- 2/95 Urmas Sepp **Inflation in Estonia: the Effect of Transition.** 27 p.
 Urmas Sepp **Financial Intermediation in Estonia.** 32 p.
- 3/95 Vesa Korhonen **EU:n ja Venäjän kumppanuus- ja yhteistyösopimus.** 31 s.
 Jouko Rautava **Taloussintegraatio ja Suomen turvallisuus - Suomi Euroopan unionin idän taloussuhteissa.** 21 s.
 Jouko Rautava **Suomen idänkauppa 1985-94.** 10 s.
- 4/95 Nina Oding **Evolution of the Budgeting Process in St. Petersburg.** 29 p.
 Urmas Sepp **A Note on Inflation under the Estonian Currency Board.** 12 p.
 Pekka Sutela **But ... Does Mr. Coase Go to Russia?** 14 p.
- 5/95 Urmas Sepp **Estonia's Transition to a Market Economy 1995.** 57 p.
- 6/95 Niina Pautola **The New Trade Theory and the Pattern of East-West Trade in the New Europe.** 21 p.
 Nina Oding **Investment needs of the St.Petersburg Economy and the Possibilities to meeting them.** 20 p.
 Panu Kalmi **Evolution of Ownership Change and Corporate Control in Poland.** 21 p.
- 7/95 Vesa Korhonen **Venäjän IMF-vakauttamisohjelma 1995 ja Venäjän talouden tilanne.** 37 s.
 Inkeri Hirvensalo **Maksurästit Venäjän transitiotaloudessa.** 30 s.
 Seija Lainela **Baltian maiden omat valuutat ja talouden vakautus - pienten maiden suuri menestys.** 14 s.
- 8/95 Pekka Sutela **Economies Under Socialism: the Russian Case.** 17 p.
 Vladimir Mau **Searching for Economic Reforms: Soviet Economists on the Road to Perestroika.** 19 p.
- 9/95 Niina Pautola **East-West Integration.** 33 p.
 Panu Kalmi **Insider-Led Privatization in Poland, Russia and Lithuania: a Comparison.** 16 p.
 Iikka Korhonen **Equity Markets in Russia.** 14 p.
 Jury V. Mishalchenko - Niina Pautola **The Taxation of Banks in Russia.** 5 p.
- 1/96 Juhani Laurila **Payment Arrangements among Economies in Transition: the Case of the CIS.** 23 p.
 Sergei Sutyurin **Problems and Prospects of Economic Reintegration within the CIS.** 17 p.
 Viktor V. Zakharov - Sergei F. Sutyurin **Manager Training - Another Emerging Market in Russian Educational Services.** 9 p.

- 2/96 Jouko Rautava **Venäjän järjestelmämuutos ja talouskehitys vuonna 1995.** 12 s.
 Juhani Laurila **Katsaus lähialueisiin.** 28 s.
 Iikka Korhonen **Baltian vuosikatsaus.** 10 s.
 Pekka Sutela **Ukrainan ja Valkovenäjän taloudet vuonna 1995.** 10 s.
 Vesa Korhonen **Itäisen Euroopan siirtymätalouksien kehitys 1995.** 17 s.
- 3/96 Niina Pautola **Intra-Baltic Trade and Baltic Integration.** 12 p.
 Vesa Korhonen **The Baltic Countries - Changing Foreign Trade Patterns and the Nordic Connection.** 16 p.
 Iikka Korhonen **Banking Sectors in Baltic Countries.** 22 p.
- 4/96 Niina Pautola **Trends in EU-Russia Trade, Aid and Cooperation.** 16 p.
 Niina Pautola **The Baltic States and the European Union - on the Road to Membership.** 20 p.
 Elena G. Efimova - Sergei F. Sutyryn **The Transport Network Structure of the St.Petersburg Region and its Impact on Russian-Finnish Economic Cooperation.** 11 p.
 Iikka Korhonen **An Error Correction Model for Russian Inflation.** 10 p.
- 5/96 Juhani Laurila - Inkeri Hirvensalo **Direct Investment from Finland to Eastern Europe; Results of the 1995 Bank of Finland Survey.** 21 p.
 Tatiana Popova - Merja Tekoniemi **Social Consequences of Economic Reform in Russia.** 26 p.
 Iikka Korhonen **Dollarization in Lithuania.** 7 p.
- 6/96 Juhani Laurila - Inkeri Hirvensalo **Suorat sijoitukset Suomesta Itä-Eurooppaan; Suomen Pankin vuonna 1995 tekemän kyselyn tulokset.** 20 s.
 Jouko Rautava **Suomi, Euroopan Unioni ja Venäjä.** 6 s.
 Niina Pautola **Baltian maiden talouskatsaus 1996.** 12 s.
- 1/97 Panu Kalmi **Ownership Change in Employee-Owned Enterprises in Poland and Russia.** 51 p.
- 2/97 Niina Pautola **Fiscal Transition in the Baltics.** 23 p.
 Peter Backé **Interlinkages Between European Monetary Union and a Future EU Enlargement to Central and Eastern Europe.** 19 p.
- 3/97 Iikka Korhonen **A Few Observations on the Monetary and Exchange Rate Policies of Transition Economies.** 8 p.
 Iikka Korhonen **A Brief Assessment of Russia's Treasury Bill Market.** 8 p.
 Rasa Dale **Currency Boards.** 14 p.
- 4/97 Sergei F. Sutyryn **Russia's International Economic Strategy: A General Assessment.** 17 p.
 Tatiana Popova **The Cultural Consequences of Russian Reform.** 17 p.
 Ludmilla V. Popova - Sergei F. Sutyryn **Trends and Perspectives in Sino-Russian Trade.** 11 p.
- 5/97 Jouko Rautava **Venäjän järjestelmämuutos ja talouskehitys vuonna 1996.** 10 s.
 Iikka Korhonen - Niina Pautola **Baltian talouskatsaus 1996.** 12 s.
 Merja Tekoniemi **Katsaus lähialueisiin 1996.** 11 s.
 Merja Tekoniemi **Ukrainan talouskatsaus 1996.** 10 s.
 Kari Pekonen **Valko-Venäjän talous vuonna 1996.** 6 s.
 Katri Lehtonen **Keski- ja Itä-Euroopan talouskehitys vuonna 1996.** 13 s.
- 6/97 Niina Pautola **Towards European Union Eastern Enlargement - Progress and Problems in Pre-Accession.** 17 p.
 Katri Lehtonen **Theory of Economic Reform and the Case of Poland.** 26 p.
 Boris Brodsky **Dollarization and Monetary Policy in Russia.** 14 p.
- 7/97 Toivo Kuus **Estonia and EMU Prospect.** 24 p.
 Olga Luššik **The Anatomy of the Tallinn Stock Exchange.** 23 p.
 Riia Arukaevu **Estonian Money Market.** 20 p.

- 1/98 Iikka Korhonen **The Sustainability of Russian Fiscal Policy.** 8 p.
Tatiana Popova - Merja Tekoniemi **Challenges to Reforming Russia's Tax System.** 18 p.
Niina Pautola **Optimal Currency Areas, EMU and the Outlook for Eastern Europe.** 25 p.
- 2/98 Peter Westin **Comparative Advantage and Characteristics of Russia's Trade with the European Union.** 26 p.
Urszula Kosterna **On the Road to the European Union - Some Remarks on Budgetary Performance in Transition Economies.** 31 p.
- 3/98 Jouko Rautava **Venäjän järjestelmämuutos ja talouskehitys vuonna 1997.** 11 s.
Merja Tekoniemi **Keskuksen ja alueiden välisten suhteiden kehitys Venäjällä 1992-1997.** 10 s.
Niina Pautola **Baltian talouskatsaus 1997.** 11 s.
Merja Tekoniemi **Katsaus Suomen kauppaan IVY-maiden ja Baltian maiden kanssa 1990-1997.** 11 s.
Tom Nordman **Kiinan talouden tila ja ongelmat.** 11 s.
Merja Tekoniemi **Ukrainan talouskatsaus 1997.** 10 s.
Iikka Korhonen **Keski- ja Itä-Euroopan talouskehitys 1997.** 12 s.
- 4/98 Kustaa Äimä **Central Bank Independence in the Baltic Policy.** 30 p.
Iikka Korhonen – Hanna Pesonen **The Short and Variable Lags of Russian Monetary Policy.** 11p.
Hanna Pesonen **Assessing Causal Linkages between the Emerging Stock Markets of Asia and Russia.** 10 p.
- 5/98 Laura Solanko **Issues in Intergovernmental Fiscal Relations – Possible Lessons for Economies in Transition.** 19 p.
Iikka Korhonen **Preliminary Tests on Price Formation and Weak-form Efficiency in Baltic Stock Exchanges.** 7 p.
Iikka Korhonen **A Vector Error Correction Model for Prices, Money, Output, and Interest Rate in Russia.** 12 p.
Tom Nordman **Will China catch the Asian Flu?** 14 p.
- 6/98 Saga Holmberg **Recent Reforms in Information Disclosure and Shareholders' Rights in Russia.** 17 p.
Vladimir R. Evstigneev **Estimating the Opening-Up Shock: an Optimal Portfolio Approach to Would-Be Integration of the C.I.S. Financial Markets.** 39 p.
Laura Solanko – Merja Tekoniemi **Novgorod and Pskov – Examples of How Economic Policy Can Influence Economic Development.** 14 p.
Ülle Lõhmus - Dimitri G. Demekas **An Index of Coincident Economic Indicators for Estonia.** 12p.
- 7/98 Tatyana Popova **Financial-Industrial Groups (FIGs) and Their Roles in the Russian Economy.** 24p.
Mikhail Dmitriyev – Mikhail Matovnikov – Leonid Mikhailov – Lyudmila Sycheva **Russian Stabilization Policy and the Banking Sector, as Reflected in the Portfolios of Moscow Banks in 1995–97.** 29 p.
- 1/99 Jouko Rautava **Venäjän järjestelmämuutos ja talouskehitys vuonna 1998.** 10 s.
Iikka Korhonen – Seija Lainela **Baltian maat vuonna 1998.** 10 s.
Tom Nordman **Kiinan talouden tila ja näkymät.** 13 s.
Pekka Sutela **Ukrainan talouskatsaus 1998.** 14 s.
Iikka Korhonen **Keski- ja Itä-Euroopan talouskehitys vuonna 1998.** 10 s.